

JON LANDABURU

«Gizakia zer den ikusteko aparteko laborategia duzu Kolonbia»

Gasteizkoa aita, zarauztarra ama, Parisen jaioa bera, kolonbiar hiritarra...
Kolonbiako hizkuntzetan espezialista zailduena euskalduna dugu.

| MIEL A. ELUSTONDO |

Argazkiak: Zaldi Ero

“Orocueko sabanan zenbait ordu noragabe erdi galdurik ibili ondoren, artean Kolonbian, Orinokoren ekialdeko Los Llanos erdian zegoen indiar batzuen baserrira heldu nintzen, zeharo nekaturik. 1968. urtea bukatzera zetorren”. Zeuk idatzia da. Eta egundo horrelakorik! Lehenengo Eusko Jaurlaritzako lehendakariorde eta EAJko diputatu Frantzisko Jabier Landabururen semea, Parisko erbestean jaioa zu, Kolonbiako oihanean galdurik.

Ni, bai! 50eko hamarkadaren bukaeran gure aitak erabaki bat hartu zuen. Gogorra egin zitzaion, baina beharrezkoa zela esan zigun beti: frantziar nazionalitatea harrarazi zigun. Ez zuen nahi gu espainolak izatea. Gorka nire anaiak ere esango zizun hori [ikus Gorka Landabururi egindako elkarrizketa ARGIAren 2180. zenbakian]. Are gehiago, euskaldunak izan gintezen, gurasoek hona bidaltzen gintuzten udan. Aitak ez zuen nahi Euskadirekiko harremana hausterik. Pentsatu ere ez. Berak, berriz, frankismoak irauten zuen bitartean ez etortzea erabakita zeukan. Bistan da, konpromiso politikoagatik, Jose Antonio Agirrerri leial izateagatik, eta Parisko ordezkariari eusteagatik. 40ko hamarkadaren amaieran Europako sozialdemokrazia eraikitzeke lanean Frantzian egindako lagun bitartez, hango nazionalitatea eman ziezaguten lortu zuen. Ez zen gauza erraza ere! Horrela egin ginen gu frantziar. Bera ez, bera apatrida zen, NBERen estatutuaren arabera. Gure aita ez zen Espainiako enbaxadara joaten, eta frantziarra ere ez zen. Apatrida zen, eta apatrida joaten zen bateko eta besteko herrialdeetan egiten ziren bilkura eta biltzarretara.

Zuen aita, apatrida. Zuek aldiz, Frantziako hiritarrak.

Frantziar izateak mugitzeko erraztasunak eman zizkigun, Euskadira etortzeko bidea ireki zigun. Berehala sartuko zen Francoren polizia gure kontra, Frantziako hiritar ginen aurka. Espainiak nahikoa eta gehiegi zuen garai hartan Frantziarekin!

Abantaila, beraz.

Baina desabantailak ere baziren txanponaren beste aldean: soldadutzara joan beharra genuen, kar, kar, kar. Aljeriako gerlako garaia, adibidez, oso konplikatu izan zen gure anaia nagusi Xabierrentzat. Aljerren izan zen bi urtez. Gure aitaren heriotzarekin batera itzuli zen Xabier hango gerratik. 55 urterekin hil zitzaigun aita, gazterik, Agirre bezala. Hiru urte izan ziren tartean. Hor ere bada zer kontatu... Tira, berehalako batean hil ziren biak, biak gazterik. Ni unibertsitatean ikasten ari nintzen ordurako. Filosofia ikasketak egin nituen lehenengo, eta Hizkun-

NORTASUN AGIRIA

Jon Landaburu Illarramendi (Paris, 1943) euskalduna da, eta frantses eta kolonbiar hiritarra, beraren curriculum vitae-k agintzen duenez. Kolonbiako hizkuntza autoktonoetan espezializatutako hizkuntzalaririk inportantea da. Era berean, hizkuntzalaririk prestatu ditu bateko eta besteko kolonbiar hizkuntzak azter ditzaten. Hizkuntza indigenak biziberritzeko legeriaren bultzatzailea da, eta Kolonbia bertako hizkuntz komunitateen kolaboratzaile zuzena.

tzalaritza gero, Sorbonan. Horretan, soldadutzara joateko garaia etorri zitzaidan. Soldadutza egiteko era bat azaldu zen orduan, kooperazio zibila. Haren bidez unibertsitateko gazteek munduko hainbat herrialdetan landu zezaketen beren lanbidea. Baziren ingeniariak, medikuak, irakasleak... Tartean izan nintzen ni.

Kolonbian gertatu zinen zu.

Filosofia irakasle bidali ninduten Bogotako frantses lizeora. Ez alferrik! Laster nintzen bertako unibertsitateekin harremanetan eta, oroz gain, Andeetako Unibertsitatearekin, non antropologia departamentu bikaina zuten. Bertako zuzendariak, [Gerardo] Reichel-Dolmatof-ek –austriarra zen jatorriz– dei egin ninduen bizpahiru hilabeteren buruan: “Ondo ari zara, baina abstrakzioetik jaisteko garaia heldu zaizu!”. Nik 23-24 urte izango nituen. “Abstrakzioa”. Gaztea izan! “Proposamena egin nahi dizut. Hara, hemen hizkuntza mordoa dago, oso ezezagunak asko. Hitzen lekukotasuna dugu –onenean, alegia–, baina besterik ez. Zertan ez zara horretan lanean jartzen? Finantzabidea inguratuko dizut”, “ez zait interesatzen, ordea. Ni euskalduna naiz, hizkuntzalaritza ikasi dut, filosofiaren ikuspegitik –hau da, unibertsaltasunetik–, aztertu nahi nuelako gure hizkuntzaren funtzionamendua eta, oro har, gainerako hizkuntzena”, “zoaz eta ikus ezazu”. Dirua eman zidan, erostekoak agindu zizkidan, eta ia ipurdian ostikoz jo ninduen handik irten eta lan hura nezan, nik ez nuen eta horrelako intentziorik.

‘Konkista’ I

“Iberiakoen inbasioak kataklismoa eramanez Amerikako herri indigenetara. Inoiz izan den hondamendi demografiko eta kulturalik handiena izan zen. Hildako kopuru handia, lehenengo, ‘txoke biologiko’-aren ondorio izan zen. Amerikako indiarren erdia baino gehiago europarren bakteriatu eta birusek hil zituzten, hau da, nafarriak, tetanoak, tifusak, gripeak, elgorriak eta bestek”.

Ekainean, Bartzelonan, Linguapax saria jasotzeko ekitaldian hiru alderdi azpimarratu zenituen Kolonbiako hizkuntzak aztertzeko eskaria jaso eta mundu horretan barna sartzen lagundu zizutenak. Lehenik, euskalduna zinen, erbestertuen semea. Bigarrenik, frantziar unibertsitarioa ere bazinen. Hirugarrenik, hizkuntzalaria izateko asmoa zenuen.

Bai. Euskaldun abertzalearen seme izateak hizkuntza balioztatzea nideraman. Gainera, hizkuntza minorizatua, pertsegitua eta balio gabetua zen garai hartan euskara. Orokueko aldi hartan, nekazari haiekin topo egin eta nire jendearen zoriarekin bat egin nuen nolabait. Indiar haiek hemengo baserriarrak baino askoz ere behartsuagoak ziren, jakina, eta haien hizkuntzak ez zuen euskarak bizi zuen pertsekuziorik, baina gizarte giroan zegoen haien hizkuntzarekiko mespretxua eta gutxiespena. Ilusio bat izan zen.

Ilusio erromantikoa?

Bai, horixe, ilusio erromantikoa. Nik euskara aztertu nahi nuen, hizkuntzaren erroa, hizkuntza mespretxatua sasoi hartan. Frantziako gaztearen ilusioa ere baneraman, jakina. Frantziarrak beti izan dira salbai zaleak, *bon sauvage* esaten dute haiek, munduaren misterioa haietan balego bezala. Erromantizismo hutsa! Jean Jacques Rousseau, Chateaubriand eta gainerakoak... Gure joeratik kanpo dagoenak halako argitasun bat dakarkigu, haren beharra dugu. Berez, hor ez dago okerrik, baina, batzuetan, halako mistifikazio suete bat ere badakar horrek, urrutiegi joan nahi denean batik bat. Alteritate ulertu eta onartu

nahi denean gertatzen den erakarpina da. Beharbada horixe gertatu zitzaidan niri. Mis-
tifikazioak harrapatu ninduen neurri batean,
nahiz eta ez erabat.

**Hirugarren eragilea zure bidean sasoi hartan,
hizkuntzalari izan nahia.**

Sorbonan irakasle izan genuen Andre Mar-
tineten hizkuntzalaritza ere halakoxea zen,
estrukturalista. Hizkuntza, sistema itxi
bezala erakusten zen, guztiz egituratua
zegoen, guztiz trinkoa zen. Esan dudanez,
frantses lizeotik unibertsitatera jo nuen, eta
Kolonbiako hizkuntzak aztertzen hasi nin-
tzenean konturatu nintzen Europako hiz-
kuntzalaritzak ez zidala balio. Europako
hizkuntzalaritza testu zaharren gainean
eraiki zen. Testu indoeuroparrak ziren, lite-
ratur testu idatziak. Nik berriz, ahozkotasu-
na bizi zuten gizarteak nituen aztergai.
Kinka horretan, Iparramerikako hizkuntza-
laritzara jo behar izan nuen, argi bila. Han
bai, egin nahi nuen bidea aurretik egin
zuten hizkuntzalari bikainak ziren: [Ranz]
Boas, [Edward] Sapir eta beste. Orduan ere,
Benjamin Whorf-en filosofia erromantikoa
zen nagusi. Alegia, esaten zuen hizkuntzak
herri baten kultura eta mentalitatea adieraz-
ten dituela.

'Konkista' II

**"Inbasoreek
gizarte sistema
kolonialista
esklabista
inplementatu
zuten. Herrien
funtzionamendu
autoktonoa
suntsitu zuten, eta
ordu arteko
gizarte egiturak
eta ahalmen
teknologikoak
hondoratu
zituzten.
Konkistatzaileek
langileak
esklabizatu
zituzten, eta
familia eta auzo
mailako
harremanak izaten
baino ez zieten
utzi".**

Pentsamendu horrekin abiatu zinen lanean.

Bai, hango indigena haien hizkuntz egoera ez
zen euskaldunena, indiarra ez zen garaiko
frantses unibertsitario erromantikoek pentsa-
tzen zutena, hizkuntza ez zen 70eko hamar-
kadako hizkuntzalari estrukturalistek uste
zutena... Ordurako, hizkuntzen arteko harre-
manaz ari ziren batzuk. Beste batzuk berriz,
esaten hasita zeuden hizkuntza ez dela orga-
nismo itxi bat, ez esentzia bat ere, prozesu
historiko guztiz aldakorra baizik.

Hizkuntza, prozesu historikoa?

Bai. Hizkuntzak animalia espezie baten antza
duela esaten da orain, indibiduo bakoitzak
bere sistema duela. Idiolektoak, alegia. Hiz-
kuntzarik, izatez, ez dagoela, nork bere estra-
tegiak dituela, pertsona gehienak —edo asko,
behintzat— elebidun direla, eta norekin ari
garen, hizkuntz sistema aldatu, egokitu egiten
dugula. Zalantzarik gabe, horrek gauza asko
ulertzen lagunduko digu: zergatik aldatzen
diren hizkuntzak, zergatik sartzen diren harre-
manetan, zergatik mailegatzten dizkioten batak
besteari hitzak eta egiturak... Garai hartan,
euskara esentzia hutsa —esaterako, zerutik jai-
tsia ia-ia— zela pentsatzen genuenean, ezin
ulertuzkoak zitzaizkigun auzi horiek! Koldo
Mitxelenak egindako fonetika historikoko

EGIZU HARPIDETZA
EGIOZU HARPIDETZA

Hego Euskal Herrian 145 € / Ipar Euskal Herrian 176 €

Izen-abizenak

Helbidea

Posta kodea Herria

Herrialdea

N.A./I.F.K.

Telefonia

e-posta

Kontu zenbakia (20 digitu)

Ikasle bazara (unibertsitate / euskaltegi) edo
Gazte Txartela baduzu %25eko deskontua harpidetzan.

943 37 15 45 · harpidetza@argia.com

Jaso lekuan
kobratu
SEILORIK EZ

argia

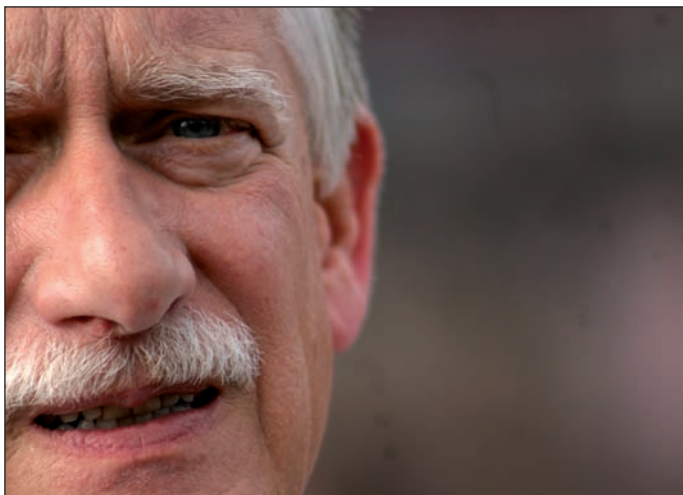
1-FD POSTA KUTXA
20160 LASARTE-ORIA
(GIPUZKOA)

TOLESTU

ERANTZUN KOMERTZIALA
Baimen zkia. 17352
(B.O.C. 22/99-06-02koa)

TOLESTU

ZELOPARRA
HERREN PIRRI

AZKEN HITZA

Izorratuta

“Bi urtekoa zen soldadutza garai hartan. Kolonbiara Kooperazio programaren barruan heldu eta Iñaki Garai ezagutu nuen. Gernikarra, euskal etxe txiki bat zuen Bogotan. Eta esan zidan: ‘Txikito! Hiru urte baino gehiago egiten badituk hemen, izorratuta hago, ez duk itzultzeko modurik izango’. Horixe zen beraren esperientzia. Lau urte geratu nintzen, eta Iñakik arrazoi! Itsasoa zeharkatzen nuen aldiro halako ezinegon bat izaten nuen, Kolonbiara itzultzeraz bultzatzen ninduen. Eta halaxe izan da nire bizitza”.

ikerketa haiek eta, Martinet oinarri harturik egin zituenak! Hori aldatu egin da. Gaur egun badakigu hizkuntza ez dela monolito bat, ez eta herriaren izpiritua ispilu, alemanek horrela pentsatzen zuten arren. Poliki-poliki konturatu ginen “salbaia” ez zela egiaren iturri, euskararen egoera ere ez zela hango hizkuntzena, konparazio posiblerik ez zegoela.

Uste guztiak pekoz gora jarri zitzaizkizun...

Bai. Denborarekin ñabardurak egin nituen, ikasi egin nuen, praktikaren poderioz batez ere, indigena haiekin biziz, haien indarrak eta ahulguneak ulertuz, eta guri erakusteko zutena asko zela ikusiz.

Bidea egin duzula, gero, 1968tik hona. Inork ez bezala aztertu dituzu Kolonbiako talde etnikoen hizkuntzak. Irakurri dudanez, 68 hizkuntza dira han, milioi bat hiztun denera, Kolonbiako 46 milioien artean.

Egoera dibertsoa da, eta konplexua. Dibertsoa, hamaika egoera ezberdin direlako. Hamahiru hizkuntz familia dituzu. Ikaragarria da hori! Tartean, zortzi hizkuntza isolatu, euskara bezain. Ez dago arbolarik, adarrak besterik. Zepak, nahi baduzu, mahatsondoak... Tira,

‘Konkista’ III

“Bertako apaiz eta administrarien jakintza desagerrarazi zen.

Artisauak, urregileak, eltzegileak, ehuleak, eskulturagileak, arkitektoak, itsasontzi-jabeak... nabarmen urritu ziren, edo desagertu. Esklabotasuna, sarraskia eta okupazio militarra nagusitu ziren. ‘Deskubrimenduak’ mendeak iraun zituen”.

horrela esatera jotzen dugu, metaforak erabiltzeraz, ulertzen ez dugun errealtatea nola azaldu ez dakigunean. Zientzialari zintzoak badaki ez dakiela. Hurreratzen da, huts egiten du, ez du asmatzen, eraiki duen sistemak ez dio balio... Horrela ohi dabil zientzialaria.

Hizkuntz zepak esan duzu...

Bai, zepa bariedade genetikoak. Oso ezberdinak denak ere. Kolonbiako kokapen geografikoari zor zaio aniztasun handi hori. Amerika bien arteko istmoaren irteeran dago Kolonbia eta, beraz, herri guztiak pasatu ziren handik. Haietako asko hantxe geratu ziren. Jatorri bariedade handi hori hor dago. Bestalde, dibertsifikazioa ere ez da makala, herrialdea ekologikoki ere oso bariatua da eta hobi termikoz beterik dago lurraldea. Ekuatorearen azpian gaude, batean, eta 6.000 metrora igoz gara, berriz, bestean! Hor denetatik duzu: estepa, sabana, bi ozeano, hiru mendikate, oihan tropikalak...

Aniztasuna.

Diren eta ez diren biotopoak ditugu Kolonbian, planetan diren ekologi sistema denak, edo gehienak. Hobi termiko horietako bakoitzean milioika urtez garatu diren gizarteak ditugu, beren hizkuntzak ere garatu eta aldatu dituztenak. Gizakia zer den ikusteko aparteko laborategia duzu. Kolonbia, Kenya, Ginea Berria... Badira munduan zenbait herrialde guztiz ezohikoak, non modu zeharo berezian ikusten den giza garunak duen egokitze gaitasuna, non sistema sinbolikoak sortzen eta aldatzen dituen, enteleguaren teknologiaren asmatze kontzeptualak egiteraino. Entelegua teknologia bat da-eta, azken finean. Horrela, denbora eta espazioa pentsatzeko modua, izakiak sailkatzeko era, prozesuak eratze bidea... guztiz bariatua da eta, ondorioz, giza garunaren zabaltze liluragarria gertatzen da, hizkuntzetan gauzatua. ■

